

SOCIJALNI PROFIL EVROPSKE UNIJE²⁴

Sažetak

Socijalni profil Evropske unije zasniva se na različitim teorijskim modelima socijalne politike zemalja članica Unije. Empirijski koncept socijalne politike uslovljen je specifičnim i brojnim ekonomsko-socijalnim, društvenim, političkim, geografskim, geopolitičkim, kulturnim, istorijskim, demografskim, etnološkim i drugim faktorima. Otuda i razlike u nivou ostvarivanja socijalnih ciljeva i socijalnih prava građana Unije.

U ovom prilogu elaboriraćemo značajnije ekonomsko-socijalne indikatore kao što su nezaposlenost, siromaštvo, socijalne nejednakosti, zdravstvena zaštita, obrazovanje, demografske tendencije, socijalno stanovanje i životni standard, odn. uslove života stanovništva Evropske unije. I, na kraju, ukazaćemo na osnovne strateške ciljeve razvoja socijalne politike u narednom periodu.

Ključne reči: socijalna politika, socijalna kohezija, nezaposlenost, siromaštvo, demografske promene, strategija socijalnog razvoja EU

UVODNE NAPOMENE

Socijalna politika Evropske unije obuhvata brojne, raznovrsne, međusobno povezane oblasti života i rada. Ona uključuje jednakost, odn. ravnopravnost građana, polova, zdravstvenu zaštitu, zapošljavanje, obrazovanje, solidarnost u zadovoljavanju stambenih potreba i sistem socijalne sigurnosti, koji obuhvata zaštitu porodice, populacije starih, nezaposlenih, dece i omladine, osoba sa invaliditetom, migranata i drugih nedovoljno socijalno integrisanih grupa. Analizu ovih segmenata socijalne politike zasnivaćemo na zvaničnim statističkim podacima objavljenim 2009. godine u Statističkim publikacijama EU. Mada postoje značajne razlike između zemalja-članica Evropske unije u pogledu socijalnog profila, generalno je moguće izvući određene zaključke u odnosu na sve napred navedene segmente socijalne politike.

23 Redovna profesorka, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka. E-mail: mira.lakicevic@fpn.bg.ac.rs

24 Tekst primljen 30. avgusta 2010. godine.

Evropska unija ima tri glavne funkcije socijalne politike:

1. Da obezbedi okvir za dijalog između socijalnih aktera u vezi sa definisanjem različitog nivoa osnovnih prava radnika;
2. Da obezbedi sredstva, naročito za obučavanje i zapošljavanje; i
3. Da stimuliše i podstiče saradnju između različitih aktera socijalne politike, da razmenjuju informacije, iskustva i promoviše inovacije, dobru praksu i politiku.

TEORIJSKE OSNOVE SOCIJALNE POLITIKE EVROPSKE UNIJE

Teorijsku osnovu socijalne politike EU čine različiti socijalni modeli, koji su nastali kao rezultat postepenog razvoja socijalne funkcije države uslovljenog brojnim međusobno kompatibilnim faktorima i okolnostima, od kojih posebno treba pomenuti: ekonomsku razvijenost određene zemlje, tradiciju, kulturu, ideologiju, religiju, geopolitičku poziciju, itd. Za razliku od američkog modela socijalne politike, koji se prevashodno oslanja na individualizam, jer je osnovna ideja koncepta da je svaki pojedinac prevashodno odgovoran za svoj društveni i socijalni status, te da je uloga države u oblasti socijalne politike neracionalna, kontraproduktivna, odn. da treba da bude sporadična, palijativna.²⁵

Socijalni model EU, iako heterogen, ima jedno zajedničko obeležje, a to je pridavanje izuzetnog značaja socijalnoj funkciji države i humanizaciji države i društva. O tome svedoče mnogi ekonomsko-socijalni i društveni pokazatelji, od kojih će oni najznačajniji biti u fokusu naše analize. Od država članica EU očekuje se da imaju aktivnu ulogu u ostvarivanju socijalne sigurnosti svih građana, socijalnih prava i opšte društvene solidarnosti u partnerstvu sa pluralizmom subjekata, odn. civilnim, nevladinim i neprofitnim sektorom. Od države blagostanja teži se ka društvu blagostanja i progressa u okvirima demokratskih odnosa i procesa (od *welfare state* ka *welfare society*).

U novije vreme najčešće se govori o dva modela socijalne politike EU: socijalno-demokratski (primer su skandinavske zemlje) i neokonzervativni model (primer Nemačke), odn. državno-korporativni (preovladava u zemljama Centralne Evrope).²⁶

Empirijski koncept socijalne politike EU vrlo je savremen, otvoren i sveobuhvatan, otuda predstavlja izazov za sva napredna društva koja brigu o

25 O ovome opširnije videti u knjizi M. Lakićević, A. Gavrilović, *Socijalni razvoj i planiranje*, 2008, str. 80.

26 Klasifikaciju je izvršio danski sociolog Gosta Esping-Andersen.

čovjeku dovode u kontekst sveukupnog i skladnog društveno-ekonomskog i humanog razvoja.

OSNOVNI EKONOMSKI INDIKATORI

Da bismo objektivnije i svestranije sagledali socijalni profil zemalja članica Evropske unije, ukazaćemo na nekoliko osnovnih ekonomskih indikatora koji bitno utiču na nivo socijalne sigurnosti i ostvarivanje socijalnih prava građana. Tu, pre svega, mislimo na **bruto društveni proizvod (BDP)** koji se kreće (prema novijim podacima MMF) u rasponu od 30.000 do preko 90.000 dolara ili izraženo u eurima: prosek u 27 zemalja-članica EU godine 2007. iznosio je oko 25.000 eura. Naravno, distribucija bruto društvenog proizvoda po zemljama je vrlo raznolika. Najveći BDP po glavi stanovnika (per capita) ostvario je Luksemburg (preko 75.000 eura), dok su Bugarska i Rumunija ostvarile samo 40% proseka Unije. Na nivou EU, bruto društveni proizvod beleži u poslednjih nekoliko godina godišnji rast od 3%, kao i nisku, odn. umerenu stopu inflacije (ispod 5%, odn. 2008. godine 3,7%), izuzimajući novopridružene zemlje 2004. godine, u kojima su ovi indikatori znatno nepovoljniji.

Prosečne zarade (plate) u 27 zemalja EU u 2006. godini iznosile su skoro 29.000 eura godišnje, s tim što su one najrazvijenije ostvarile i više od toga, oko 40.000 eura. Zanimljivo je, međutim, da je ženska populacija manje plaćena za isti rad od muškaraca u rasponu od 10 do 20% (izuzetak je Malta, gde je raspon 3% u korist muške populacije).

Minimalne zarade su takođe različito distribuirane, ali su u proseku znatno veće od prosečnih u drugim regionima sveta. U zemljama EU minimalne zarade kreću se od 1.570 eura mesečno, koliko ostvaruju zaposleni u Luksemburgu, pa do šest puta manje u Slovačkoj, Litvaniji i Estoniji, odn. još manje u najmanje razvijenim zemljama EU: u Rumuniji i Bugarskoj, gde one iznose samo 141, odn. 113 eura mesečno (podaci Eurostata za januar 2008. godine).

U EU, dužina radnog vremena različito je regulisana, kreće se od 35 do 42 sata nedeljno, kao i oporezivanje zarada i godišnjih prihoda porodice. Poreska politika najrestriktivnija je u skandinavskim zemljama, gde su najveći porezi i doprinosi koje alimentira država za socijalne transfere, odn. njenu socijalnu funkciju, koja je inače u njih i najrazvijenija u svetu.

Iako postoje značajne razlike, kao što smo videli, u distribuciji osnovnih ekonomskih indikatora, generalno se može reći da se radi o visokorazvijenim zemljama, koje ostvaruju zavidne ekonomske rezultate, među njima se nalaze i zemlje koje su dostigle sam vrh svetskog ranga nivoa ekonomsko-socijalne razvijenosti, odn. ostvarenih indikatora humanog i socijalnog razvoja.

Važno je napomenuti da su strateški ciljevi zemalja-članica EU, pored slobode kretanja robe, usluga, ljudi i novca na jedinstvenom evropskom tržištu, i konstantno unapređivanje životnih i radnih uslova svih građana EU. Dakle, krajnji ciljevi u suštini su socijalni. Ovakav stav prema socijalnoj politici definitivno je preovladao tek od 2000. godine, kada je u Lisabonskoj deklaraciji eksplicitno navedeno da je potrebno definisati zajedničke ciljeve socijalne politike EU, ka kojima treba težiti, odn. od kada se širi interes ovog regiona sa makroekonomske politike i politike zapošljavanja ka drugim segmentima socijalne politike. Funkcionalističko i rezidualističko poimanje socijalne politike konačno se napušta, a promocija borbe protiv socijalne isključenosti (koja ima svoje različite dimenzije i forme) smatra se legitimnim područjem interesa EU. Taj interes se elaborira kroz proces primene **modela otvorene koordinacije u socijalnoj politici** (Open method of co-ordination, OMC), koji je prvi put uveden u Ugovoru iz Amsterdama kao deo strategije zapošljavanja. Suština modela dizajnirana je kao mogućnost širenja dobre prakse, pokretanja promena, kako bi se postigla saglasnost u strategijama i projekcijama socijalnog razvoja i dogovor o ciljevima razvoja. OMC sastavni je deo upravljanja unutar tzv. blagog zakonodavstva EU u kome se respektuju nacionalne različitosti u odnosu na postizanje rezultata i ostvarivanje strateških ciljeva.

DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE

Za razliku od ekonomskih indikatora, demografski trendovi ne razlikuju se značajnije među zemljama-članicama EU. Generalno, u svima se produžava životni vek stanovništva, kao rezultat pozitivnih promena i dostignuća u sferi zdravstvene zaštite, uslova života i rada. Razlike postoje u odnosu na ostvarene vrednosti indikatora vitalne demografske statistike, kao što su očekivana dužina života po rođenju, natalitet, mortalitet, prirodni priraštaj, fertilitet, morbiditet, divorcijalitet, itd.

Povećanje **očekivanog trajanja života** jedan je od faktora koji doprinosi starenju stanovništva EU. Ovaj indikator različito je distribuiran u odnosu na polnu strukturu. Tako, na primer 2004. godine, u 27 zemalja EU očekivano trajanje života po rođenju bilo je 75,2 godine, za dečake; odn. 81,5 godina za devojčice sa tendencijom da se životni vek konstantno produžava. Prema poslednjim statističkim podacima iz 2008. godine očekivano trajanje života za mušku populaciju iznosi 74 godine, a žensku 80,84.

Tabela 1.
Očekivano trajanje života po rođenju u 2006. godini
E-27

	M u š k a r c i	Ž e n e
Belgija	76.6	82.3
Bugarska	69.2	76.3
Češka Republika	73.5	79.9
Danska	76.1	80.7
Nemačka	77.2	82.4
Estonija	67.4	78.6
Irska	77.3	82.1
Grčka	77.2	81.9
Španija	77.7	84.4
Francuska	77.3	84.4
Italija
Kipar	78.8	82.4
Latvija	65.4	76.3
Litvanija	65.3	77.0
Luksemburg	76.8	81.9
Mađarska	69.2	77.8
Malta	77.0	81.9
Holandija	77.7	82.0
Austrija	77.2	82.8
Poljska	70.9	79.7
Portugal	75.5	82.3
Rumunija	69.2	76.2
Slovenija	74.5	82.0
Slovačka	70.4	78.4
Finska	75.9	83.1
Švedska	78.8	83.1
Vel. Britanija

Izvor: Eurostat (tps00025)

Kao što se u tabeli broj 1 vidi, očekivano trajanje života po rođenju različito je distribuirano u 27 zemalja EU. Prema podacima iz 2006. godine, objavljenim 2009. godine (Eurostat), ovaj indikator najpovoljniji je za dečake i devojčice u Švedskoj i Kipru (78,8 godina, odn. 82,4 godine), dok je najkraće očekivano trajanje života po rođenju zabeleženo u Litvaniji, svega 65,3 godine

za dečake, odn. 77,0 godina za devojčice. U grupi zemalja sa najdužim očekivanim trajanjem života nalaze se Belgija, Španija, Irska, Grčka, Holandija, Malta, Austrija, Finska, itd., dok se nasuprot njima nalaze Mađarska, Bugarska, Rumunija, Latvija i Estonija.

Zanimljive su **projekcije demografa** koje ukazuju na porast učešća starog stanovništva, preko 65 godina života, u narednim decenijama. Naime, očekuje se da će se do 2030. godine udeo starih stanovnika od 80 i više godina u opštoj populaciji udvostručiti. Tako, na primer, u poređenju sa 2000. godinom, broj stanovnika starijih od 65 godina u odnosu na radnosposobno stanovništvo (od 15 do 65 godina) 2050. godine porašće u nekim zemljama za oko dva i više puta (u Nemačkoj, Španiji, Holandiji i V. Britaniji). Ovakvi trendovi, odn. optimalne varijante demografskih projekcija, moraju se respektovati u smislu revidiranja sistema penzijskog i invalidskog osiguranja ka produžavanju radnog veka osiguranika, proširivanju usluga zdravstvene zaštite i psiho-socijalne podrške ostarelim građanima i njihovim porodicama. Iako su ovi demografski trendovi civilizacijsko dostignuće, i san svake osobe na planeti, objektivno postoji osnovana zabrinutost zbog određenih reperkusija koje ovakvi trendovi imaju u ostvarivanju socijalno-političke prakse, međugeneracijske solidarnosti i socijalne kohezije u bližoj i daljoj budućnosti. Iz tih razloga opet se pojavljuju, nekad aktuelna a sada prevaziđena, jednostrana mišljenja da će se socijalnim transferima usporavati i kočiti makroekonomski razvoj država EU. Danas, međutim, nije potrebno dokazivati koliko su ekonomski isplative investicije države u socijalnu sferu, u obrazovanje na primer, ili zdravstvenu zaštitu ili zaštitu porodice i sl., čak i za ostvarivanje samo ekonomskih ciljeva.

Nasuprot tendencijama starenja stanovništva, u zemljama EU evidentan je i problem **depulacije stanovništva** (u porastu od 80-ih godina prošlog veka). Ovaj problem delimično se može rešavati porastom imigracija i fertiliteta, ali se time ne može bitno uticati na nepovoljan odnos između aktivnog i izdržavanog stanovništva. Drugačije rečeno, mada bi porast imigracije i fertiliteta sprečio pad broja stanovnika, starenje bi se nastavilo do onog nivoa do kojeg očekivani životni vek nastavlja da raste.

Demografi s pravom upozoravaju da trendovi stanovništva imaju određenu inerciju i ne mogu se lako, niti na kratak rok, menjati. Oni su rezultat visokih, a zatim niskih stopa nataliteta tokom mnogo godina, te polaganog porasta očekivanog trajanja života.

Natalitet u zemljama EU, posebno u onim najrazvijenijim, konstantno opada. U periodu 1960–1965. u 27 zemalja ovog regiona rađalo se godišnje 7.609 dece; 1980–1985. znatno manje, 6.130; a 2000–2005. godine rodilo se samo 5.072 bebe (u istom periodu u Africi, na primer, godišnje se rađalo više

od šest puta, tačnije 32.816 beba, u Indiji preko 27.000 beba, dok u Aziji preko 76.000 beba).

Opšta stopa nataliteta u EU-27 u periodu od 2000. do 2005. godine iznosila je 10,4 promila, što je najniža vrednost u poređenju sa prethodnim godinama (na primer 1960–65. iznosila je 18,3 promila; 1980–85. godine 13,3 promila, itd.). To je dvostruko niži natalitet nego što je svetski prosek (21 promil u periodu 2000–2005. godine). U Africi je opšta stopa nataliteta u istom periodu, 2000–2005. godine, skoro četiri puta veća.

Prema poslednjim podacima iz 2008. godine, **prosečna stopa rađanja** u zemljama EU bila je 10,25 beba na 1000 stanovnika, u istom periodu stopa umiranja bila je 10,39 na 1000 stanovnika, što znači da je evidentan proces depopulacije, jer više umire stanovnika nego što se rađa.

U svim zemljama EU beleže se i **negativne demografske promene** u smislu promena obrazaca ponašanja mladih, odlaganja zasnivanja porodice, rađanja dece, nestabilnosti brakova, visokog učešća u strukturi stanovništva samohranog roditeljstva, odsustva solidarnosti prema ostarelim članovima porodice, porodična domaćinstva se svode na jednu generaciju, itd. Prema pouzdanim empirijskim istraživanjima, utvrđeno je da se jedna trećina samohranih roditelja nalazi u riziku od siromaštva i socijalne izolacije. U 2009. godini više od 12% stanovništva EU živi samo (većinom su to stare osobe, naročito u severnim delovima Evropske unije), dok je pre dvadesetak godina samačkih domaćinstava bilo samo 8%.

Stopa fertiliteta, izražena u odnosu na broj rađanja dece po jednoj ženi, u Evropi u periodu 1960–65. godine bila je 2,58 (za proširenu reprodukciju stanovništva potrebno je da se rodi po jednoj ženi 3 deteta), u periodu 1980–1985. godine stopa je smanjena na 1,89; dok je 2000–2005. godine stopa snižena na samo 1,41. U svetu u istom periodu, 2000–2005. godine, stopa rađanja dece bila je 2,65; u Americi se prosečno rodilo po jednoj ženi dvoje dece, a u Africi skoro petoro (4,98).

U zemljama EU, naročito u najrazvijenijim, **stopa smrtnosti odojčadi** nije visoka, ispod 5 na 1000 živorođene dece, i u blagom je padu u poslednjih dvadesetak godina, što je izraz i rezultat razvijenosti službi i usluga zdravstvene zaštite, kao i sveukupnih uslova života i rada. U manje razvijenim zemljama EU situacija je znatno nepovoljnija, jer je smrtnost odojčadi veća, a kreće se i do 12 u Rumuniji; 9,2 u Bugarskoj; Latviji 8,7; itd. Najnižu stopu smrtnosti odojčadi ima Luksemburg (1,8), zatim Švedska (2,5), Finska (2,7), što su istovremeno i najniže stope smrtnosti odojčadi u svetu. U nisko dohodovnim zemljama u svetu u proseku umire čak 90 na 1000 živorođenih beba.

SOCIJALNI INDIKATORI

Navedeni ekonomski i demografski indikatori međusobno su kompatibilni sa socijalnim indikatorima, od kojih ćemo ukazati na one značajnije kao što su: nezaposlenost, siromaštvo, zdravstvena zaštita, obrazovanje, stanovanje, socijalne nejednakosti i životni standard.

Nezaposlenost

Izazovi globalizacije i ekonomska kriza doveli su do smanjenja broja radnih mesta u zemljama EU, do viška zaposlenih radnika, otpuštanja sa posla i porasta populacije nezaposlenih, koja u 2010. godini prelazi u proseku 10% (2009. godine bilo je 7%).

Više od 22 miliona nezaposlenih registrovano je u EU, najveći procenat nezaposlenih zabeležen je u Španiji (18,8%), Latviji (17,4%), Irskoj (13,8), Slovačkoj (13,7%), dok je najpovoljnija situacija u Holandiji sa samo 3% nezaposlenih i Austriji sa 4,2%. Zabrinjava podatak da je među nezaposlenima najviše mladih svih obrazovnih nivoa. Da bi se ovaj problem ublažio i u dogledno vreme prevazišao usvojena je Evropska strategija zapošljavanja, kao jedan izuzetno značajan dokument koji treba da podstakne nacionalnu saradnju, koordinaciju programa zapošljavanja u državama-članicama i podrži evaluaciju nacionalnih akcionih planova za zapošljavanje. Evropska strategija zapošljavanja naglašava značaj organizovanja obuke koja treba da olakša zapošljavanje nezaposlenih lica, daje podsticaj razvoju preduzetništva, stimuliše korišćenje lokalnih inicijativa, finansijske pomoći za osnivanje malih i srednjih preduzeća, kao i za projekte socijalne integracije i zapošljavanja marginalizovanih grupa.

Strategija zapošljavanja zasnovana je na četiri osnovna stuba:

1. mogućnost zapošljavanja,
2. preduzimljivost,
3. adaptabilnost,
4. princip jednakih mogućnosti.

Pitanja zapošljavanja i otvaranja novih radnih mesta predstavljaju ključni segment socijalne politike EU. Svake godine Savet za zapošljavanje i socijalna pitanja usvaja set uputstava i preporuka koje svaka zemlja-članica EU mora implementirati u svoj godišnji nacionalni akcioni plan. Zanimljivo je iskustvo Francuske u oblasti zapošljavanja. Naime, skraćivanjem radnog dana na 35 časova nedeljno, otvoreno je više od 285 hiljada novih radnih mesta, oslobođen je prostor za novo zapošljavanje, odn. za smanjenje stope nezaposlenosti, a samim tim i za smanjenje troškova države za socijalna davanja populaciji ne-

zaposlenih. Osim toga, država je preduzela niz mera aktivne socijalne politike, subvencioniranje preduzetnika i poslodavaca i sl.

Karakterističan je i osoben, takođe i inovativan, pristup u upravljanju ljudskim resursima u smislu fleksibilnosti i usklađivanja radnih i privatnih, porodičnih obaveza zaposlenih. U Belgiji je, na primer, izglasan Zakon o vremenskim kreditima, koji se primenjuje od 2002. godine, koji omogućava usklađivanje radnih i porodičnih obaveza zaposlenih. Po tom zakonu radnici mogu uzeti jednu slobodnu godinu tokom radnog veka ili privremeno prekinuti posao ili se odlučiti za skraćeno radno vreme, a da ne moraju raskinuti ugovor o radu niti izgubiti pravo na socijalnu zaštitu, odn. pravo na zaradu. Zaposleni, takođe, mogu ostvariti pravo i na tzv. namenski dopust, kako bi mogli negovati bolesnog člana porodice, pružiti zdravstvenu pomoć rođaku ili negu deteta. Sve se to ostvaruje uz novčanu nadoknadu države. Radnici stariji od 50 godina mogu skratiti svoje radno vreme za 20% do 50% tokom neograničenog vremenskog perioda. Ovakva prava u svetu nigde nisu regulisana.

U zemljama EU sve više se vode rasprave o preduzimanju praktičnih nastojanja usmerenih ka podsticanju novih oblika ekonomskih inicijativa i solidarnosti prema onim građanima koji se teško mogu zaposliti na tržištu rada, u otvorenoj privredi, poput tzv. socijalne ili alternativne ekonomije koja ima takvu poslovnu politiku koja će biti u funkciji ostvarivanja prevashodno socijalnih ciljeva.

Treba, takođe, napomenuti i značajnu ulogu EU u promovisanju ravnopravnosti polova u svim sferama društvenog života i rada, kao i zaštiti dece i omladine, osoba sa invaliditetom i starijih radnika.

Siromaštvo i socijalna sigurnost građana

U uzročno-posledičnoj vezi sa fenomenom nezaposlenosti nalazi se i multidimenzionalni i kompleksni problem siromaštva.

Prilikom komparativne analize stope siromaštva u zemljama EU treba imati u vidu da se koriste različiti kriterijumi za utvrđivanje linije ili praga siromaštva, odn. za definisanje ove pojave. U studijama OUN koriste se različiti indikatori, a na nivou EU nacionalni prag siromaštva određuje se u visini 50% od prosečnih nacionalnih prihoda. Dakle, svi oni koji ostvaruju prihod ispod 50% nacionalnog proseka nalaze se u populaciji siromašnih, koja ne bi smela da pređe nivo od 10% ukupne populacije, jer se smatra da sve što je iznad toga predstavlja potencijalnu opasnost za mir, bezbednost i razvoj jedne zemlje.

U visokorazvijenim zemljama EU, skandinavskim, zemljama Beneluksa i kontinentalnom delu Evrope, procenat siromašnih ispod je pomenute granice od 10%. Tako, npr. u Švedskoj je evidentirano 6,5% siromašnih, a u većini

ostalih razvijenih oko 8%, dok je situacija daleko nepovoljnija u manje razvijenim zemljama članicama EU, posebno u onim pridruženim 2004. godine. Procenjuje se da u 27 zemalja EU 17% stanovništva se nalazi u riziku od siromaštva (podatak se odnosi na 2007. godinu), ili izraženo u apsolutnim brojkama u EU, u riziku od siromaštva nalazi se 84 miliona osoba, dok je isto toliko (17%) objektivno siromašno.

U gotovo svim zemljama EU, u najvećem riziku od siromaštva, pored nezaposlenih osoba (rizik 41%), nalaze se: porodice sa većim brojem dece (rizik 30%), zatim samohrani roditelji, stari i vulnerabilne grupe kao što su osobe sa invaliditetom (rizik 17%), migranti, Romi, i sl. Rezultati empirijskih istraživanja su pokazali da socijalni transferi značajno, čak dvostruko, umanjuju rizik od siromaštva. U zemljama u kojima se izdvaja više sredstava iz BDP za socijalne transfere pomenute grupe imaju manji rizik od siromaštva i obrnuto, tamo gde sistem socijalne sigurnosti raspolaže sa skromnim sredstvima i nivoom usluga, stepen rizika od siromaštva je veći. Tako, na primer u populaciji starih osoba stepen rizika od siromaštva različito je distribuiran, a kreće se od čak 50% do 10% u najrazvijenijim zemljama EU.

Tabela 2.
Ukupni troškovi za socijalne transfere
(% od BDP)

EU-27	27.2
Belgija	29.7
Bugarska	16.1
Češka Republika	19.1
Danska	30.1
Nemačka	29.4
Estonija	12.5
Irska	18.2
Grčka	24.2
Španija	20.8
Francuska	31.5
Italija	26.4
Kipar	18.2
Latvija	12.4
Litvanija	13.2
Luksemburg	21.9
Mađarska	21.9

Malta	18.3
Holandija	28.2
Austrija	28.8
Poljska	19.6
Portugal
Rumunija	14.2
Slovenija	23.4
Slovačka	16.9
Finska	26.7
Švedska	32.0
Vel. Britanija	26.8

Izvor: Eurostat (tps00098)

Kao što se u tabeli 2 vidi, 2005. godine u 27 zemalja EU iz BDP u proseku se izdvajalo za socijalne transfere 27,2%. Najviše za ove potrebe izdvaja Švedska (32%), zatim Francuska (31,5%). S druge strane, najniža izdvajanja su u zemljama Baltika (između 12 i 13%). Ako se upoređuju troškovi za sistem socijalne sigurnosti po glavi stanovnika, onda je na prvom mestu, prema podacima iz 2005. godine, Luksemburg, zatim slede Švedska, Danska, Holandija, Austrija, Belgija i Francuska (oko 8000 i 8500 PPS), dok su najmanje izdvajale Baltičke zemlje, Bugarska i Rumunija (manje od 1800 PPS). Ovako različita disperzija među zemljama EU rezultat je, pored ostalog, i različitih sistema socijalne sigurnosti, tradicionalno dostignutog nivoa zaštite i usluga, demografskih karakteristika, stope nezaposlenosti i drugih socijalnih, ekonomskih, institucionalnih i drugih faktora.

Za oblast socijalne politike države EU u proseku najviše sredstava izdvajaju za penzijsko i invalidsko osiguranje (41% godine 2005) i zdravstvenu zaštitu (28,6%). Sistem socijalne sigurnosti, inače, obuhvata, pored navedenih oblasti, i zaštitu porodica, dece, invalida, starih, nezaposlenih, socijalno stanovanje i različite oblike podrške i pomoći u cilju potpunije socijalne inkluzije određenih osetljivih društvenih grupa.

Porodica bez zaposlenih članova uzrasta od 18 do 59 godina 2007. godine u 27 zemalja EU bilo je 9,3%, među kojima se nalazi i ne tako mali broj dece (u V. Britaniji čak 16,7% dece živi u takvim porodicama, u Mađarskoj 14,0%; Belgiji 13,5; itd.).

Kada se posmatra **struktura potrošnje domaćinstava** u zemljama EU zabrinjava podatak da je visoko učešće troškova za elementarne potrebe, od 50 do 55%, dok je ovaj procenat znatno veći, iznosi čak 60% u novopridošlim zemljama (Litvanija, Latvija, Estonija, Poljska, Slovačka, Bugarska, Rumunija).

Zdravstvena zaštita

Zdravlje građana predstavlja jedan od prioriteta socijalne politike EU. Zdravstvena zaštita i medicinska briga su u nadležnosti zemalja-članica, a uloga EU izražava se u dopunjavanju njihovih napora u ostvarivanju zdravstvenih programa, posebno onih preventivnih.

Poboljšanje zdravlja i sigurnosti na radu jedan je od prioriteta u mnogim strateških dokumentima socijalne politike EU. Statistički podaci ukazuju da čak 8000 radnika EU godišnje umire od posledica nesreća na radu, dok 10 miliona svake godine trpi posledice povreda na radu ili profesionalnih bolesti. Otuda se izdvajaju i značajna sredstva iz Evropskog socijalnog fonda da se ublaže posledice ovakve situacije, odn. da se preventivno deluje kako bi se posledice sprečile.

Evropska unija pomaže zemljama-članicama da rešavaju neka značajna zajednička pitanja i teškoće koje prevazilaze nacionalne granice, na primer u vezi sa infektivnim bolestima i zagađenjem vode. EU je formulisala nekoliko strateških ciljeva iz oblasti zdravstvene zaštite, kao što su:

1. ostvariti visok nivo zdravstvene zaštite;
2. unaprediti nivo zdravlja građana;
3. prevenirati bolesti; i
4. otklanjati potencijalne izvore opasnosti po zdravlje ljudi.

I pored značajnih rezultata postignutih u zdravstvenoj zaštiti stanovništva, koje smo ranije pomenuli, u kontekstu analize osnovnih zdravstvenih indikatora (prosečan životni vek, smrtnost odojčadi, broj lekara na određen broj stanovnika i sl.) i po kojima se naročito razvijenije zemlje EU nalaze na samom vrhu rang liste u svetu, ostaje nekoliko problema, kao što su:

1. Veliki procenat prerane smrtnosti (petina stanovništva okonča život pre navršene 65. godine);
2. Visoka smrtnost i invalidnost uzrokovana mentalnim oboljenjima, muskuloskeletnih oštećenja i dijabetesa;
3. Novi rizici po zdravlje uslovljeni određenim specifičnim oboljenjima;
4. Povećana incidencija oboljenja, kao što su karcinom, kardiovaskularna oboljenja, itd.;
5. Ponovo pojavljivanje nekih infektivnih bolesti poput tuberkuloze.

Za zdravstvenu zaštitu države-članice EU izdvajaju značajna sredstva iz BDP. Najveća izdvajanja su u skandinavskim zemljama, nešto manja u Švajcarskoj, Francuskoj, Vel. Britaniji (od 3.500 dolara do 5.500 dolara), dok najmanje izdvajaju ekonomski manje razvijene zemlje: Rumunija, Bugarska, Mađarska, itd.

Obrazovanje

Poboljšanje kvaliteta i efikasnosti obrazovanja jeste cilj kome se teži u svim zemljama EU. U tom smislu, angažovanje EU zasniva se na stavu o doživotnom (long term) i permanentnom obrazovanju svih građana, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, jednak pristup funkcionalnom obrazovanju (ovladavanje novim tehnologijama i savremenim sredstvima za rad) i opismenjavanje stanovništva. Takođe, EU podstiče i pokreće različite programe modernizacije obrazovnog sistema, omogućava razmenu iskustava, dobre prakse, protok informacija i saradnju širom Unije.

Zbog značaja koje obrazovanje ima za sveukupni društveno-ekonomski i socijalni razvoj država, ovaj segment socijalne politike svrstan je u prioritetnih 10 Milenijumskih ciljeva socijalnog razvoja sveta, definisanih na nivou OUN, koje su gotovo sve zemlje EU ugradile u svoje nacionalne strategije razvoja do 2015. godine.

Indikatori obrazovnog nivoa stanovništva EU dozvoljavaju konstataciju da se radi o dostignutim vrhunskim rezultatima, naročito u razvijenijim zemljama EU gde je postignuta gotovo 100% obuhvatnost stanovništva određene generacije osnovnim obrazovanjem, a po broju studenata nalaze se na vrhu rang liste sveta. Naravno, i u ovom slučaju, dostignuti nivo obrazovanja stanovništva različito je distribuiran po zemljama koje su na nižem stepenu ekonomskog razvoja, odn. znatno lošije rezultate postigle su novopridružene zemlje poput Bugarske, Rumunije, Slovačke, Mađarske i Baltičkih zemalja.

Izdvajanje sredstava iz BDP za oblast obrazovanja najbolja je investicija u razvoj. Ono je različito po zemljama EU. Prosek za 27 članica u 2005. godini bio je 4,7% od BDP i generalno u svim zemljama se izdvaja više nego u prethodnim decenijama. Iznad proseka EU izdvaja se u Malti (6,8%), Švedskoj (6,2%), Kipru (6%), Belgiji (5,7%), itd.

Kada uporedimo distribuciju troškova za obrazovanje javnog i privatnog sektora te iste, 2005. godine, dobija se drugačiji redosled zemalja EU. Najveće troškove imala je Austrija (8.293 eura po jednom učeniku, odn. studentu), na drugom mestu nalazi se Danska (sa 8.244 eura), na trećem Švedska (sa 7.204 eura), zatim sledi Vel. Britanija (sa 7.084 eura), itd. Na suprotnoj strani, najmanje sredstava po učeniku, odn. studentu, utrošili su, skoro pet puta manje, Rumunija (1.454 eura), Bugarska (1.993 eura), Litvanija (2.475 eura), itd.²⁷

27 Izvor podataka: Eurostat, Europe in Figures, 2009, str. 203.

Stanovanje

Stanovanje je značajan segment socijalne politike koji ima ne samo ekonomsku, društvenu, nego i socijalnu komponentu. Potreba za stanom ne može se nadomestiti nekom drugom potrebom, otuda sve države EU nastoje da kreiraju određenu stambenu politiku u skladu sa svojim mogućnostima i potrebama, da unapređuju kvalitet stanovanja, kao i da na različite načine pomognu onim kategorijama stanovništva koji ne mogu sopstvenim sredstvima da na tržištu stanova kupe stan za sebe i svoju porodicu. U svim zemljama ugrađeni su određeni modaliteti tzv. socijalnog stanovanja, odn. rešavanja stambenog pitanja građana prevashodno primenom principa solidarnosti.

Godine 2007, prosečan broj osoba po jednom stanu u 27 zemalja članica EU bio je 2,4 sa tendencijom smanjenja tog proseka. U razvijenijim zemljama EU, u strukturi stambenog fonda, dominiraju stanovi i kuće sa većim brojem soba, od trosobnih do petosobnih – preko 55% (u Holandiji takvih stanova-kuća bilo je čak 80%, u Grčkoj 76%, Italiji 75%, Belgiji 70%, itd.). Prosečna površina stana, na primer u Danskoj, iznosi 110 metara kvadratnih. Različita je, takođe, i distribucija vlasništva nad stanovima, odn. kućama, ali ovaj indikator automatski ne znači i bolji kvalitet stanovanja. Najmanje stanova u vlasništvu imala je Nemačka, Austrija, Holandija i Poljska; dok je obrnuta situacija u Baltičkim državama. Tako, na primer u Slovačkoj, Mađarskoj, Sloveniji i Španiji više od 80% stanova-kuća nalazi se u privatnom vlasništvu (podaci se odnose na 2006. godinu).²⁸

Što se tiče dostupnosti stanova, situacija je različita.²⁹ U severnijim zemljama EU stanovi su dostupniji nego u zemljama Mediterana, kao i onima koje su se pridružile 2004. godine, gde se stambeni problem rešava vrlo teško (Bugarska, Rumunija, Mađarska, Estonija, Slovenija, itd.). U odnosu na cene stanova najdostupniji stanovi su u Austriji (Beč), a najskuplji u Vel. Britaniji i Irskoj (u proseku oko 3.500 eura po metru kvadratnom). U Londonu, na primer, cena kvadratnog metra u 2008. godini bila je 4.887 eura, u Dublinu 4.825 eura.

Za socijalno ugrožene kategorije stanovništva primenjuje se, kao što smo napred napomenuli, **socijalni koncept stanovanja**, koji posebno dugu tradiciju ima u Austriji i Francuskoj. Radi se o stanovima jevtine i brze gradnje koji nisu namenjeni tržištu, dakle nisu profitni, i daju se na korišćenje od strane države, odn. lokalne zajednice, po beneficiranim uslovima.

28 Izvor podataka: Eurostat, Europe in Figures, 2009, str. 253.

29 Kriterijum za utvrđivanje dostupnosti bila je mogućnost kupovine stana na kredit pod tipičnim uslovima.

U zemljama EU postoji četiri tipa stambene politike:

1. Prvi tip podrazumeva socijalne stanove koji se iznajmljuju (Holandija, Švedska i Vel. Britanija) i za šta se troši više od 3% BDP;
2. Drugi tip manje isključuje tržište i podržava privatni najamni sektor (Austrija, Danska, Francuska i Nemačka). Javni troškovi za stambenu politiku kreću se između 1 i 2% BDP;
3. Treći tip podrazumeva relativno veliki deo stanova u kojima stanuju vlasnici i relativno mali socijalni najamni sektor (Irska, Italija, Belgija, Finska i Luksemburg). Troškovi države za stambenu politiku ograničeni su na oko 1% BDP; i
4. Četvrti tip obuhvata veliki sektor stanova u kojima stanuju vlasnici, socijalni najamni sektor je minimalan, kao i sektor privatnih najamnih stanova slabog kvaliteta (Portugalija, Španija i Grčka). Troškovi države za stanovanje manji su od 1% BDP.

Takođe su različita iskustva u vezi sa subvencijama. U nekim državama subvencioniraju se proizvođači stanova, dok se u drugim subvencioniraju potrošači, odn. korisnici stanova.

Životni standard

Životni standard građana EU različitog je nivoa i teško ga je upoređivati među zemljama budući da na njega utiču brojni faktori ne samo ekonomske prirode, nego i kulturni, demografski, socijalni, filozofija života itd. Generalno se može uočiti da je životni standard i kvalitet života neuporedivo na višem nivou u razvijenijim zemljama EU, nego što je u manje razvijenim i relativno skoro pridruženim. Takođe i unutar jedne zemlje, videli smo da postoje evidentne i sve veće socijalne nejednakosti, raslojavanje stanovništva na jedan manji broj bogatih, kojima je dostupan vrhunski nivo usluga i koji imaju visok životni standard, i veći broj siromašnih, koji imaju znatno niži životni standard i mnogo teže uslove života. Uporedni statistički podaci o distribuciji bogatstva 20% najbogatijih društvenih slojeva i 20% najsiromašnijih slojeva ukazuju da su ovi prvi skoro pet puta bogatiji (podaci se odnose na 25 zemalja EU godine 2005). Najveće nejednakosti beleže se u Portugaliji (raspon je 7,2 prema 1 u korist bogatih), dok su ispod proseka EU države sa severa Evrope, kao i Češka, Mađarska i Slovenija (raspon je 3,1 do 3,5 prema 1). Ekonomska kriza, sa svoje strane, pored ostalog, doprinela je rastu stope nezaposlenosti i siromaštva, odn. raslojavanju stanovništva na manji sloj bogatih i ekstremno imućnih i veći sloj srednjih i siromašnih slojeva stanovništva.

Imajući sve napred navedeno u vidu, u EU se posebna pažnja posvećuje jednakom pristupu tržištu rada i svim nivoima obrazovanja, kao osnovnim

pretpostavkama izlaska iz začaranog kruga siromaštva i socijalne izolacije. Naglasak se stavlja i na ravnopravnost polova, većoj političkoj participaciji i emancipaciji žena, jednakom pristupu obrazovnim institucijama, ne samo ženskoj populaciji nego i osobama sa invaliditetom, migrantima, romskoj populaciji i drugim vulnerabilnim grupama.

Strategije razvoja Evropske unije posebno su fokusirane na oblast socijalne politike i ostvarivanje socijalnih dugoročnih ciljeva usmerenih ka potrebama opšte populacije, ostvarivanju ljudskih prava, prevenciji socijalnih problema i razvoja otvorenog, demokratskog i humanog društva. U dokumentima EU s pravom se naglašava da socijalna politika mora biti usklađena, izbalansirana sa ekonomskom politikom, da su one međusobno tesno povezane, uslovljene i kompatibilne. Radi se, dakle, o dve strane jedne iste medalje. U praksi je to teško ostvariti, ali ne i nemoguće.

SOCIJALNA KOHEZIJA I SOCIJALNA INKLUZIJA

Opšteprihvaćeno značenje pojma socijalna kohezija podrazumeva sposobnost društva da osigura dobrobit svim svojim članovima, da minimizira nejednakosti i izbegne polarizacije. Dobrobit pretpostavlja ne samo pravičnost i nediskriminaciju u pristupu pravima čoveka, nego, i:

1. Dostojanstvo svake osobe i uvažavanje njenih sposobnosti i doprinosa društvu, uz puno poštovanje kulturne različitosti, mišljenja i religijskih uverenja;
2. Slobodu individualnog razvitka svakog pojedinca tokom celog životnog veka;
3. Mogućnost svakog pojedinca da aktivno i u punom smislu participira u društvu.

Osnovno angažovanje zemalja na nivou EU ima za cilj da se ostvari veće jedinstvo među njima radi očuvanja njihovih ideala i načela, kao i podsticanja njihovog ekonomskog i socijalnog napretka (član 1. Statuta veća Europe). Sva bitna građanska, politička, socijalna i ekonomska prava inaugurisana su i zaštićena u dva najznačajnija dokumenta: Evropskoj konvenciji o pravima čoveka i Revidiranoj evropskoj socijalnoj povelji iz 1989. godine. Istovremeno, u navedenim dokumentima nalaze se polazne osnove strategije socijalne kohezije.

Socijalna kohezija, kao što smo napred naveli, pre svega je ideal kome treba težiti, jer nijedno društvo nije potpuno kohezivno. Socijalnu koheziju treba stalno održavati, poboljšavati i prilagođavati globalnim i nacionalnim promenama i potrebama. Socijalna kohezija ne podrazumeva samo borbu protiv siromaštva i isključenosti, nego i nastojanje da se razvija solidarnost među

generacijama, kako sadašnjih, tako i budućih. Istovremeno, kada siromaštvo i isključenost već postoje, merama socijalne politike potrebno je pomoći ranjivim društvenim grupama da prevaziđu nepovoljne životne situacije koje siromaštvo prati, kao i da se preventivno deluje u cilju sprečavanja nastanka takvih nepovoljnih situacija.

Socijalna kohezija podrazumeva, dakle, ravnopravnost svih građana EU u ostvarivanju ekonomsko-socijalnih i političkih prava, od kojih posebno ističemo: ravnopravnost žena i muškaraca, sagledavanje prava i potreba dece i omladine u kontekstu doktrine održivog razvoja, porodice materijalno ugrožene (samohrane roditelje), migrante i etničke manjine, osobe sa invaliditetom i starije osobe, naročito one koje žive same i nemaju podršku svoje porodice. Socijalna kohezija zasniva se na određenim načelima: pomenuli smo jednakost prava za sve, bez ikakve diskriminacije, jednakost u pristupu kvalitetnim i svima dostupnim uslugama, izbegavanje stigmatizacije osoba koje imaju posebne potrebe i aktivnoj participaciji korisnika, kada je god to moguće ostvariti u praksi, kao i održanju pravične i fiskalne politike (redistributivno oporezivanje). Glavno sredstvo za promociju socijalne kohezije jeste uspostavljanje i održavanje dobro razvijenog sistema socijalne sigurnosti, zasnovanog na principima solidarnosti, uzajamnosti i humanizma. Svake pete godine zemlje-članice EU treba da podnose izveštaj o rezultatima postignutim u ostvarivanju socijalne kohezije na nacionalnom nivou.

Politika socijalne uključenosti u EU zasnovana je na pet elemenata prethodno pomenutog modela otvorene koordinacije. To su:

1. Zajednički ciljevi u oblasti siromaštva i socijalne isključenosti (dogovoreni na Samitu u Nici u decembru 2000. godine), kojima su se zemlje-članice obavezale da će preduzeti korake ka iskorenjivanju siromaštva do 2010. godine;
2. Nacionalni akcioni planovi borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti;
3. Zajednički memorandumi o socijalnoj uključenosti, koji su prethodili nacionalnim akcionim planovima zemalja EU;
4. Zajedničko izveštavanje o postignutim rezultatima u odnosu na socijalnu uključenost;
5. Izrada adekvatnijih i potpunijih indikatora socijalne isključenosti i siromaštva EU (odabir primarnih i sekundarnih indikatora, kao i fakultativnih, dopunskih pokazatelja prepoznatih i definisanih od strane nacionalnih država).

LITERATURA

Europe in Figures, 2009, Eurostat yearbook.

Lakićević M., Gavrilović A., 2008, *Socijalni razvoj i planiranje*, Fakultet političkih nauka i Čigoja štampa, Beograd.

Pešić Vladimir, 2006, *EU i osobe sa invaliditetom*, Narodna kancelarija Republike Srbije i Fridrih Ebert Stiftung, Beograd.

Ferrera, M., 1996, *The Southern Model of Welfare in Social Europe*, Journal of European Social Policy, 6 (1), 17–37.

Socijalni dijalog i socijalna politika u Srbiji u procesu evropske integracije (2006), Evropski pokret Srbije i Fridrih Ebert Stiftung, Beograd.

www.ec.europa.eu/growthandjobs

Mira Lakićević

SOCIAL PROFILE OF THE EUROPEAN UNION

Summary

Social profile of the European Union is based on different theoretical models of social policy of the EU member states. Empirical concept of social policy is conditioned by specific and numerous economic-social, societal, political, geographic, geopolitical, cultural, historical, demographic, ethnological and other factors. This brings differences in the level of realization of social goals and social rights of the Union citizens.

This paper shall elaborate important economic-social indicators such as unemployment, poverty, social inequalities, health care, education, demographic tendencies, social housing and living standard, i.e. living conditions of the population of the European Union. Finally, we shall point to basic strategic goals of the development of social policy in the coming period.

Key words: social policy, social cohe